

«Tgil e tgau en treglia»

Renzo Caduff e la Chasa editura rumantscha han ediu in cudisch cun ovras da Giachen Mihel Nay

HANS HUONDER/FMR

■ Cun «La vacca pugniera» ei Giachen Mihel Nay vegnius enconschents definitivamein, surtut era sco «scribent dils purs». Mo quei ei buca la suletta interessanta ovra dil miedi, pur e politicher da Lumneins. Il cudisch da Renzo Caduff cul tetel «Tgil e tgau en treglia» dat in sguard en siu operar literar, surtut els texts en prosa. Sias ovras vegnan cumparegliadas cun quelas d'auters auturs. Dumengia proxima havess la vernissascha dil cudisch giu liug a Trun. Pervia dalla situaziun cul coronavirus ei quella spustada. Empau macabra ei la situaziun daveras, eis ella gie cumparegliabla cun quella d'avon tschien onns. Ils 14 da november 1920 ei Giachen Mihel Nay morts en consequenza dalla gripa spagnola, medemamein ina pandemia. Quella haveva el giu pigliau la primavera 1919 ed ina secunda ga igl atun 1920. La secunda ga eis el buca serevegnius. Sco miedi era el staus savens tier pazients pertuccai dalla gripa. Ussa 100 onns pli tard ei il mund danovamein ellas greflas d'ina pandemia. Quella ga il coronavirus. Il cudisch da Renzo Caduff cun ovras da Giachen Mihel Nay, sco era cumparegliaziuns da quels texts cun tals d'auters auturs, ei tonaton sin buna via e vegn prest furnius. La FMR ha discurretti cun Renzo Caduff ch'ei docent per romontsch allas universitads da Friburg e Geneva. El habitescha cun sia famiglia a Marly. Renzo Caduff ei oriunds da Mustér.

Renzo Caduff, tgei ha animau Vos da far quella lavur?

Ils texts da Giachen Mihel Nay cun lur figuras fetg vivas e scretas in lungatg popular han adina fascinau mei. En veta al termin da 100 onns dapi sia mort hai jeu viu la caschun da sefatschentar empau pli intensiv da quels texts ed aschia da procurar ina publicaziun. Dapi 1951 ei cumpariu nuot pli da Giachen Mihel Nay. Mi'idea era d'edir in'ovra, ella quala ils texts da Nay vegnan mess en relaziun cun texts d'auters auturs.

Tgi era e co savess ins caracterisar Giachen Mihel Nay?

Sco scienziau da litteratura sundel jeu sefatschentaus en emprema lingia da sias ovras. Enten sefatschentar da sia lavur ves'ins denton era enqual caussa davart la persuna sezza. Las anecdotas ch'ei dil reminent era vegnidas publicadas pli baul da Gion Deplazes docu-

«Nay tschaffa il lectur cun sias figuras originalas»

Renzo Caduff, retorumanist

mentesch ch'el stueva esser ina persuna plitost directa ed en certs muments era recenta. Quei vesan ins per exempel fetg bein, leu nua ch'el attacca siu adversari politic. Magari era el era satiric e crius, en auters texts sent'ins denton era siu bien humor. Populars era el en emprema lingia pervia da sia clamada sco miedi. El era buca in miedi tenor schablona. Cura ch'el era tier ses pazients s'interessava el era pil menaschi puril e co ei stetti culla muaglia. Sia beinvuglientscha en favur dil cuminetel semussava denton era en siu engaschament el cussegel da scola ed ils fatgs dil pauperesser. El era in carstgaun beinvulent. Ina buna impressiun persunala da Giachen Mihel Nay dat era la contribuziun da siu biadi Giusep Nay ch'ei medemamein part da quei cudisch.

Ei il scribent popular da Lumneins forsa staus empau ell'umbriava dad auters gronds scribents romontschs da gliez temps ni detg cun auters plaid: Ei si'ovra vegnida sutschazegiada e negligida?

Na, jeu schess buca. El ei vegnius enconschents gia baul pervia da sia prosa. Ina raquintaziun sco «La vacca pugniera» ei cumparida per exempel l'emprema gada ellas Annalas 1902 e gia in onn pli tard el Calender Romontsch. Cuort sissu era en in cudisch da scola. Quei muossa ch'els pli enconschents organs da publicaziun da gliez temps s'interes-

Giachen Mihel Nay (1860-1920) – Il «scribent dil purs».

FOTO MAD

savan per si'ovra. La prosa da Nay era populara da siu temps ed ei ida en emblidanza per pli tard.

Sias ovras ein vegnidas publicadas en dus toms dil Tschespet, leutier ha la Romania publicau ellas igl onn 1951 ellas Ovras. Ha ei dau autras publicaziuns davart Giachen Mihel Nay?

Na, mo quei ei gest in dils motivs che nus havein vuliu procurar ussa per in'ediziun. L'idea dall'entschatta era da far ina publicaziun da tut ses texts en prosa. Ella lectura da quels eis ei lu denton semussau ch'ei setracta per part da raquintaziuns fetg liungas, forsa memia liungas per lecturas e lecturs d'ozildi. La tensiun maunca per part en quels texts cun descripiuns fetg detagliadas. Las raquintaziuns liungas ein era nuot auter ch'ina successiun d'episodas ed anecdotas pli cuortas, aschia sun jeu sedecidius da risguardar sulettamein las parts che paran a mi las pli interessantas.

L'ovra redigida e preparada da Vos porta il tetel «Tgil e tgau en treglia». Daco gest quei tetel?

Tier quei tetel setracta ei d'in citat ord il cudisch. Cura ch'els purs eran si mises ni ad alp deva ei scuntradas communablas ellas tegias. Tgi seseva sin baun, tgi sin in burel ni la sutga da mulscher, auters eran denton era en treglia. Lu vegneva fatg raschieni. En quei connex ca-

pescha Giachen Mihel Nay da crear figuras aschi bein, ch'ins ha l'impressiun ch'ins vesi quellas avon ins. Quei ei segiramein ina da sias grondas qualitats. Quei vala per exempel per la historia cul cumbat dil Toni de Chischlatsch cuagl uors en Barcuns. En quella historia che sebas sin in ver schabetg transfuorma Nay aschidadir il ver herox, il catschadur Augustin de Madernal, en in statist. Persuenter creescha el en sia ficziun litterara culla figura dil Toni siu agen herox. Interessanta vegn si'ovra il mument ch'ella vegn messa en cumparegliaziun cun interpretaziuns dil medem motiv entras auters auturs. Aschia per exempel il schabetg digl uors cun la communicaziun fatga 1838 ella pressa. Ni lu era la descripiun dalla pugniera da Giachen Mihel Nay en cumparegliaziun cun quella dalla scribenta Noëmi Lerch. Ei dat pia cumparegliaziuns naven da 1838 entochen 2019. L'ovra ei aschidadir ina schelta stretga e subjectiva da sia lavur litterara. La peisa principala havein nus dau alla prosa.

El era pur, miedi che mava cun cavagl e carrotscha tiels pazients, politicher ed autur. Sent'ins quell'activitad multifara en sias ovras sco poet e scribent?

Quei sent'ins bein en sias ovras. Il motiv ch'el ei returnaus suenter ses studis da medischna a Lumneins ei il menaschi puril staus ch'el ha saviu acquirar. El «Clau miedi» da 1905 descriva el sias

Giachen Mihel Nay

Naschius igl empem da december 1860 a Zignau, morts ils 14 da november 1920 a Trun. El ha frequentau ils gimnasis a Mustér e Sviz e studiau medischna a Basilea. El ei staus miedi a Trun e Tusaun. El ei staus deputau al Cussegl grond, ei s'engaschaus el cussegel da scola a Zignau ed ella cumissiuun pauperila a Trun. Giachen Mihel Nay ei staus promotur d'ina cassa da malsaus obligatoria. Sco poet dils purs eis el staus influenzaus da Gion Antoni Huonder e Giacun Hasper Muoth. El ei staus in dils emprems auturs da prosa sursilvana. Sias pli enconschentas ovras da prosa ein «Il mat da cuolm», «La vacca pugniera», «La scargada», «Clau miedi» ed «Il barun de Muntatsch». Poesias enconschentas dad el ein «La metta da fein», «La pasculaziun cumina». Giachen Mihel Nay ei staus maridau cun Berta Portmann, els han giu diesch affons.

experientschas sco tipic «miedi della campagna». En quella raquintaziun lai el raquintar Clau miedi ad in collega pli giuven, co ei steva pli baul culla medischna e la higiena en ina cuntrada muntagnarda.

Il politicher Nay entupein nus en sia raquintaziun «Il Giuncher de Crap marsch» ed il pur secapecha en sias descripiuns dil puresser.

E sco autur el ver senn dil plaid sepresenta Nay ella historia davart il cumbat cuagl uors en Barcuns, nua ch'el creescha cul Toni de Chischlatsch ina figura litterara fetg originala. Giachen Mihel Nay era in carstgaun popular, el senn ch'el veva in bien contact tier la gliued. Quei san ins era constatar en siu lungatg scret ch'ei fetg datier dil lungatg plidau da lezzas uras. En sias ovras originalas untgescha el era buca germanissem. Cu Nay creescha en sias ovras figuras originalas, sche san ins far in fetg bien maletg da quellas, aunc oz. Aschia vegn el da tschaffar il lectur.

Giachen Mihel Nay
ed auter
raquintaziun
Tgil e tgau en treglia

Il cudisch sa vegnir retrats tier la Chasa editura rumantscha, ellas librerias ni era ella canzlia communal e la biblioteca populara a Trun.

reclama

CUMINAVLAMAIN
CUNTER CORONA
CORONA

#grischunfatests

GUSTS ÈN DIFFERENTS,
SIMPTOMS DA CORONA ER.

NA SA LASCHAI PERQUAI BETG
TRUMPAR, SA LASCHAI TESTAR!

ULTERIURAS
INFURMAZIUNS
www.gr.ch/corona

Kanton Graubünden
Chantun Grischun
Cantone dei Grigioni